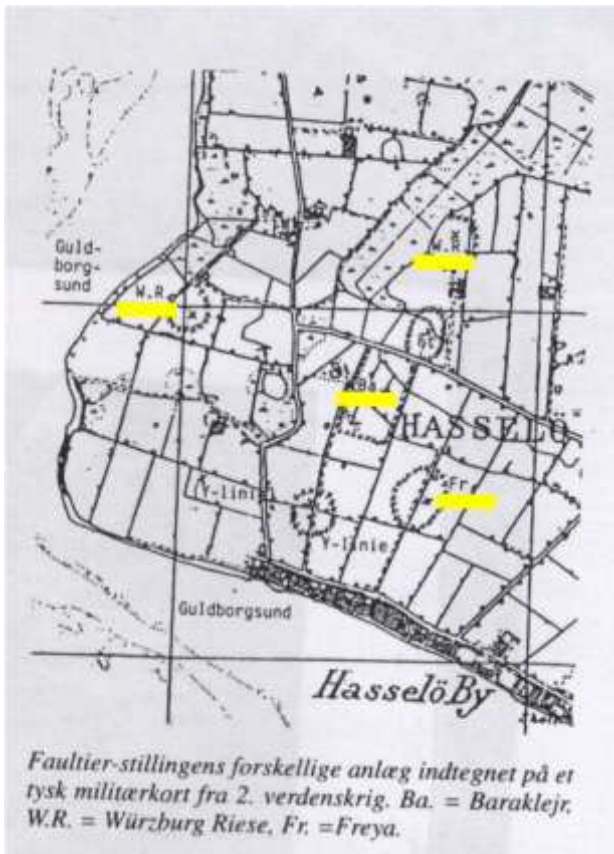

Hasselø under besættelsen

Mange har hørt fortællinger om flygtningelejren på Hasselø, som blev etableret lige efter befrielsen i maj 1945. Færre har hørt om Hasselø's militære betydning under besættelsen. Tyskerne havde under besættelsen anlagt en raderstation på Hasselø, som havde stor strategisk betydning i det tyske luftforsvar.

Hvis man i sommeren 1942 havde bevæget sig rundt i landet ville man med 80 kms mellemrum på en række ofte lidt afsides beliggende steder have oplevet en voldsom byggeaktivitet. Det var tyske Luftwaffe, der var i færd med at opføre knap en snes nye raderstationer. Årsagen til denne kraftige udbygning var, at det engelske luftvåben Royal Air Force (RAF), var begyndt at anvende langtrækkende 4-motorers bombemaskiner til deres natlige angreb på de tyske byer. Når det gjaldt de nordtyske byer, kunne de omflyve det stærke luftforsvar i Tyskland ved at lægge ruten ind over Danmark. Det var godt nok længere, men det var mere sikkert. Det tyske modtræk var en stor udvidelse af natjagerforsvaret i Danmark, men natjagerne skulle vide, hvor fjenden befandt sig, og det eneste, der kunne give svaret på det, var et passende antal radarstationer fordelt over hele landet. En radarstation blev opført på Hasselø, og var placeret syd for den nuværende Hasselø Tværvej.

Radarstationen bestod af en baraklejr og nogle tekniske anlæg, hvoraf de største var anbragt i terrænet rundt om lejren. Hovednerven i anlægget var den såkaldte T-barak, hvis grundplan, som navnet siger, udgjorde et T. Midterpartiet var forhøjet ca. 1 meter, og denne del af bygningen lå helt ud til og vinkelret på vejen. I forlængelse af T-barakken lå en murstensbarak, sandsynligvis til mandskabet. Øst for denne lå en såkaldt 100-mandsbarak, også af mursten.

Desuden var der en del træbarakker, der har fungeret som værksteder, garager eller har indeholdt tekniske anlæg. De vigtigste bygninger af træ, bl.a. T-barakken og transformatorstationen er på et tidspunkt blevet omgivet af mure (på tysk: Splintermauer), der skulle beskytte mod granat- og bombesplinter. Inde i barakken fandtes af tekniske anlæg 4 radiomaster, bl.a. et radiofyr og et lysfyr. Når Lolland-Falsters Venstreblad i en artikel den 18. maj 1945 skriver "en kort periode kunne man om aftenen se, at der blev leget med en lyskaster" må det være lysfyret, der menes. En lyskaster giver kun mening sammen med antiluftskyts, og intet tyder på, at noget sådant har været opstillet på Hasselø.

Sydøst for lejren anbragtes et radarapparat af typen Freya. Det var en søgeradar med en opgivet rækkevidde på 200 km, men i praksis

nok noget kortere. Denne type kunne ret præcist angive retning og afstand til fly, men kun meget upræcist flyvehøjden. Freyaen blev betjent af 4 mand, der sad i en kabine under antennen.

Nord og vest for baraklejren opstilledes 2 ens radarapparater af typen Würzburg Riese. De stod på sekskantede betonfundamenter og havde en parabolantenne med en diameter på 7,5 meter. Uden kendskab til radar blev disse paraboler af samtiden opfattet som lytteapparater, og derfor støder man ofte på betegnelsen "lytteposter". Denne type kunne ud over retning og afstand også måle flyvehøjden. Til gengæld var dens rækkevidde under halvdelen af Freyaens. Betjeningsmandskabet på 7 mand, var anbragt i en trang kabine bag antennen.

Ved begge Würzburg'ere var der mindre barakker indeholdende mandskabslokaler og formentlig en nødgenerator for det tilfælde, at den offentlige strømforsyning skulle falde ud. Barakkerne ved den nordligste radar blev, fordi de lå tæt ved en gård, camoufleret som landbrugsbygninger med vinduer og bindingsværk påmalet og med sløringsnet, der skulle illudere som stråtag. Ved den vestligste radar lå barakkerne tæt ved et dige, og må have været dækket af sløringsnet.

Her ses den ene Würzburg-rader med barakken camoufleret som en bondegård med stråtag (foto: Aage Boding – maj 1945)

Sandsynligvis har barakkerne begge steder været omgivet af en "Splintermauer". Opførelsen af baraklejren og støbningen af fundamenterne har kunnet gennemføres på få

uger, da der har været tale om et standardbyggeri. Installationen af de tekniske anlæg har derimod været flere måneder, fordi det krævede medvirken af specialister.

Når der var 2 Würzburg Riese hænger det sammen med den måde, natjagerforsvaret foregik på.

Hasselø, eller Faultier (dovendyr), som den hed i tysk kodesprog, var en radarstation af 2. klasse, der sammen med en tilsvarende (Krokodil) ved Kongelunden på Amager var underlagt en station (Seehund) af 1. klasse ved Tybjerg nord for Næstved. Denne stod så igen i forbindelse med jagerkontrolbunkeren ved Grove, hvorfra hele luftforsvaret af Danmark ledtes.

Luftwaffe havde ofte på grundlag af vejrudsigten og et forøget radiotrafik i luftrummet over England en klar fornemmelse af, hvornår luftangreb kunne ventes. Det første rigtige varsel om overflyvning af Danmark fik man fra de langtrækkende radarstationer på den jyske vestkyst.

Hvis man i jagerkontrolbunkeren skønnede, at Faultier ville blive overfløjet, beordredes en natjager af sted, og den lå så og kredsede rundt om stationen "holdt på plads" af radiofyret, der i morse udsendte et bestemt bogstav, eller i nogle tilfælde af lysfyret, der blinkede samme bogstav. Samtidig indfangede og fulgte den ene Würzburg, kaldet Riese blau, natjageren på sin skærm, og nu ventede man kun på byttet.

De tekniske installationer

Freya'en og den anden Würzburg – Riese rot – var indstillet i den retning, hvorfra de engelske maskiner mest sandsynligt ville komme. De 2 radartyper aftegnede ikke, som vi kender i dag, målene på en panoramaskærm med radaren i centrum. Dens virkemåde kan nærmest sammenlignes med at lyse ud i mørket med en lygte. Et udsnit af himlen blev afsøgt, men blev intet indfanget i radarstrålen, drejedes antennen lidt, og afsøgningen fortsatte i naboområdet.

Normalt ville Freya'en med sin længere rækkevidde først opdage målet, en engelsk bombemaskine. Når denne var tæt nok på, dvs. under 80 km., overgik målopfølgningen til Riese rot, men bombieren skulle helt inde på 50-60 kms afstand fra radaren, før måleresultaterne var tilstrækkelig nøjagtige til, at jagten for alvor kunne begynde. Fra de 2 Riese'r blev der til operationsrummet i T-barakken løbende meldt om afstand og retning til de 2 maskiner samt deres flyvehøjde, og deres position kunne vises på et plottebord, hvorpå der var et kort over stationens område. På grundlag af disse oplysninger kunne jagerkontrolofficeren over radioen føre natjageren så tæt ind på den engelske maskine, at den kunne opfanges på jagerens egen radar. Da denne ikke var virksom på afstande under 200 meter måtte piloten flyve i blinde, indtil han eventuelt fik øje på målet.

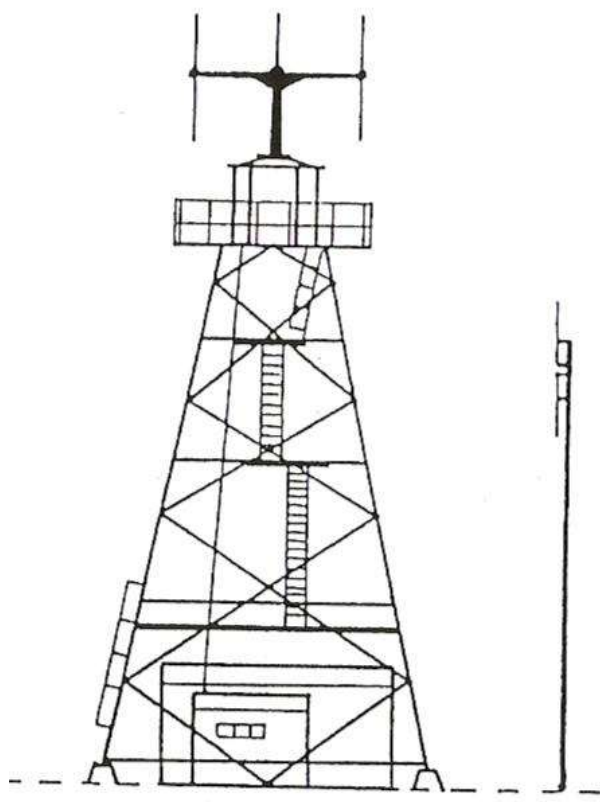
Fandt nedskydning sted, vendte jageren tilbage til venterummet over radarstationen for igen at blive indfanget af Riese blau, hvorefter en ny jagt kunne begynde. Det samme var tilfældet, hvis jagten glippede, og det skete hyppigt, for der var mange fejlmuligheder i systemet. Bl.a. skulle kortet på plottebordet skiftes, når målet var mellem 36 og 40 km fra Würzburg'en. Denne proces kunne tage op mod et halvt minut, og i dette tidsrum kunne målet ikke plottes, og muligheden for, at målet det blev tabt var stor. Disse nærkort svarer

formentlig til cirklerne på det store oversigtskort i bunkeren ved Grove. Når bombemaskinerne vendte tilbage efter at have kastet deres last over en tysk by, var natjagerne, efter de var tanket op, klar til en ny indsats.

Alarmraketter

Hvornår Faultier var operationsklar, vides ikke, men det må have været efter september 1942, sandsynligvis først omkring årsskiftet 1942/43. Baraklejren og de tekniske anlæg har været omgivet af pigtrådshegn, tilsyneladende kun med en eller to tråde. Arne Nielsen, Nykøbing, fortæller, at han under noget gravearbejde i nærheden af et hegn oplevede, at en sten sprang op og ramte en tråd, hvorpå nogle alarmraketter blev udløst. Der er i øvrigt intet, der peger på, at der har været anlæg til nærforsvar, eksempelvis løbegrave og maskingeværstillinger, heller ikke mod krigens slutning, hvor sådanne anlæg kan ses påbegyndt ved radarstillingen ved Ærø. Minefelter har der heller ikke været anlagt.

Y-linier

Formentlig i 1943 blev Faultier udstyret med 2 såkaldte Y-linier, der hver bestod af en radiosender og radiomodtager, som et pejleapparat på toppen af et ca. 15 meter højt trætårn. Det ene tårn lå umiddelbart syd for lejren, det andet sydvest for. Systemet med Y-linier fungerede på den måde, at radiosenderen hver 20. sekund udsendte en tone, der blev modtaget og returneret af et apparat i den tyske jager, hvorved afstanden til den kunne beregnes. Fra tårnet kunne man pejle retningen, og flyvehøjden fik man oplyst hos piloten. Ideen var, at man nu kunne lede et angreb på 2 fjendtlige maskiner samtidig, idet begge Würzburg'erne skulle fungere som Riese rot, og man med Y-linierne kunne dirigere 2 jagere. Af en eller anden grund blev systemet hurtigt reduceret, for tårnet sydvest for lejren stod kun i meget kort tid. Mod slutningen af krigen blev der lige nord for lejren opstillet endnu en søgeradar, en Yagi-Freya/Köthen, en type, hvoraf der kun kendes 3 eksemplarer i Danmark.

Tegning til pejletårnet til Y-linen. Øverst pejleantennen. Tårnet på Hasselø har formentlig været af samme konstruktion. Til højre sendemasten (Tegning: Michael Svejgaard)

Kodenavne

I Luftwaffe var der en tradition for at hente kodenavne til de tekniske anlæg fra naturen. Således fik flere radarstationer dyrenavne. For lettere at huske deres geografiske placering valgte man et dyrenavn, hvis første bogstav – i nogle tilfælde også både 2. og 3. bogstav – var identisk med forbogstavet i en vigtig nærliggende lokalitet, f.eks. Hermelin for Herning, Krokodil for København, Seehund for Sjælland, Faultier (dovendyr) for Falster og Ferkel (gris) for Femern. Der skal nok ikke lægges nogen dybere symbolik i navnene

Mandskabet

Mandskabet på Faultier kom fra det 22. Luftnachrichten-Regiment. Ved befrielsen blev styrken opgjort til 3 officerer, chef var løjnant Hans Müller, og 88 soldater, hvilket må være under normalt styrketal. Der har tillige været kvindeligt hjælpepersonale (Hilferinnen), men deres antal angives ikke. Måske er de glemt i optællingen, måske er de overført til anden tjeneste, fordi Faultier stort set havde mistet sin betydning. Dels behøvede de allierede maskiner ikke længere at tage omvejen ind over Danmark, dels havde tyskerne reelt ikke nogen jagere at indsætte. Det kvindelige personale kan også være flyttet under indtryk af muligheden for en russisk landgang på Falster.

Billedet der påviste den 3. Yagi-Freya/Köthen-radar i Danmark. Nederst mandskabskabinen. I baggrunden baraklejren med radiomaster og T-barakken. (Foto: Aage Boding)

Sabotageforsøg mod Faultier

Den danske modstandsbevægelse har i mindst 3 tilfælde været særdeles interesseret i anlæggene på Hasselø. Første gang var allerede i august 1942, endnu før stillingen var færdig. Henning Christensen, der var lærling på sukkerfabrikken i Nykøbing, prøvede da sammen med en kammerat, Knut Sørensen, at sætte ind på den største af barakkerne ved hjælp af 2 hjemmelavede brandbomber.

I en samtale med museumsinspektør Esben Kjeldbæk, Frihedsmuseet, fortæller han: "Vi forsøgte engang i sommeren 1942 at brænde nogle tyske barakker af, der var under opførelse, og der havde vi fået noget udmærket materiale, troede vi, fra København, dem respekterede vi jo højt, hvad vi sådan fik centralt fra, og der havde vi fået et par brandbomber, hvor der bare skulle sættes en tændstik til luntten. Vi stillede de her brandbomber ind og tændte luntten, og så gik vi igen, og der skete ikke noget. Vi havde jo ikke fået nogen instruktion om, der gik en halv time eller fem minutter, så vi turde ikke rigtig gå tilbage med det samme, selvom vi selvfølgelig var overbeviste om, at der var et eller andet galt". "Jeg har senere fået at vide, at fejlen ved den brandbombe var, at den ikke kunne tåle at blive transporteret alt for meget, kemikalierne var ikke lige tunge, og når de blev rystet, så sank det tunge til bunds." "Vi gik engang der over senere, en måneds tids senere, for at se, hvordan landet lå, men der sad en politibetjent udenfor i en høstak, så vi...vi ville jo ikke i karambolage med ham, og vi kunne jo ikke undgå, at han lagde mærke til os, så vi lod det være og gik igen"

Esben Kjeldbæk oplyser, at fundet af de 2 bomber i barakken på Hasselø gav politiet anledning til at formode, at der nu fandtes en landsomfattende sabotageorganisation. Man havde nemlig fundet forsagede bomber med samme indhold andre steder i landet. Det var også ganske rigtigt det illegale Danmarks Kommunistiske Parti, der stod bag.

Efterretningstjenesten

I juli 1943 var det den danske militære efterretningstjeneste, der viste interesse for Hasselø-stillingen. Efterretningstjenesten havde efter aftale med tyskerne fået lov til at fungere videre efter april 1940. Men meget hurtigt blev tjenestens opmærksomhed rettet mod besættelsesmagten, og via Sverige blev yderst værdifulde oplysninger sendt til England. Endnu før en række af radarstationerne var i funktion, kendte englænderne deres nøjagtige position.

Interessen for Faultier i 1943 var et bestillingsarbejde fra RAF, som kaptajn Per Winkel, der officielt havde den indenlandske efterretningstjeneste på Sjælland og Lolland-Falster under sig, løb under arbejdets udførelse ind i visse problemer, sandsynligvis fordi tyskerne var ved at blive mistænksomme. I bogen "Ligaen – Den danske efterretningstjeneste 1940-45" har Hans Christian Bjerg på grundlag af Winkels optegnelser skildret episoden således: "Symptomatisk for tyskernes skærpede holdning var de vanskeligheder, Winkel løb ind i, da han i slutningen af juli 1943 var på tur i Sydsjælland og Falster for at se på

telefonledninger, som englænderne havde spurgt om. Winkel fulgte ledningerne til Hasselø-lejren. Her stod han ud for at notere på sit kort og blev overrasket af en tysk patrulje og under protest ført til lejren. Winkel bad her den tyske officer om at sætte sig i forbindelse med Abwehrstelle Dänemark (den tyske efterretningstjeneste) for at få bekræftet, at han var ude "i et lovligt ærinde" i fuld overensstemmelse med tyske og danske aftaler".

Det hele endte med, at der 5-6 timer efter ankom 2 officerer fra Abwehr i København sammen med Nordentoft. Sagen endte i mindelighed med, at Winkel afgav en erklæring om, at han ikke havde været ude for at spionere. Da sagen nåede den tyske øverstkommanderendes bord, blev sagens udgang underkendt, og det blev forlangt, at Winkel blev ført til Berlin til nærmere afhøring. Generalstabens Efterretningssektion afgav derpå en nærmere redegørelse om sagen, hvorunder man påberåbte sig, at Winkel tidligere sammen med Von Grone havde beset tilsvarende installationer. Englænderne fik de ønskede oplysninger, men at der ikke skete mere i sagen, skyldtes utvivlsomt de mange andre ting, der skete i august 1943"

Endelig har Elmond Sørensen, Hasselø, fortalt, at han af en kammerat, der var medlem af BOPA, blev bedt om at fotografere radaranlæggene. Billederne er formentlig sendt til England.

Ledningerne på Hasselø, som Efterretningstjenesten fulgte, og som nær har kostet kaptajn Per Winkel livet. (Foto: Aage Boding – maj 1945)

Forhold til lokalbefolkningen

Hele radarstillingen har naturligvis været til gene for landmændene på Hasselø. Men forholdet mellem tyskerne og den lokale befolkning forløb gnidningsfrit undtagen i den allersidste periode, hvor vi må formode, at soldaternes nerver har været på højkant. Gårdejer Aage Corneliussen fortæller således, at man der på gården uden problemer have kunnet benytte markvejen, der gik midt gennem det område, hvor Freya'en stod. Men pludselig og uden forklaring blev det forbudt.

Endvidere skriver Lolland-Falsters Venstreblad (18.5.1945) om "den modbydelige episode for nogen tid siden, hvor et par unge tyske løjsere skød gennem vinduet til Hasselø skole, fordi de ikke mente, der var tilstrækkeligt godt mørkelagt. Hvis de pågældende endnu befinder sig på Hasselø, var der måske anledning til at få undersøgt denne sag, hvor danske menneskeliv blev sat i fare"

Sandsynligvis har de tyske soldater også følt, at deres liv var i fare på grund af en danskers sløse mørklægning på et tidspunkt, hvor de allierede totalt beherskede luftrummet, og hvor frygten for et luftangreb var konstant.

"Post Mortem"

Ved tyskernes kapitulation i maj 1945 kunne englænderne overtage et fuldt funktionsdygtigt radarsystem i Danmark. I juni og juli sammen år gennemførte RAF sammen med det tyske betjeningsmandskab en række øvelser kaldet "post mortem" (efter døden). Hensigten var at undersøge systemets virkemåde i en række situationer, hvorunder man ville afprøve effekten af de modforanstaltninger, de allierede havde udviklet. Mest kendt af disse er de stanniolstrimler, der efter en af de store overflyvninger, kunne findes i tusindvis. Strimlerne - af englænderne kaldet Window, af tyskerne Düppel - blev fra slutningen af juli 1943 rutinemæssigt kastet ud fra bombemaskinerne. Da strimlerne reflekterede radarstrålen og på apparatet aftegnedes som fly, kunne store dele af det tyske radarsystem lammes. Faultier indgik dog ikke i "post mortem", og i det hele taget ser det ikke ud til, at englænderne har ofret stillingen megen opmærksomhed.

De tekniske anlæg sløjfes

Det blev overladt til de danske myndigheder at fjerne anlæggene. En oplysning går på, at englænderne sprængte Faultiers 2 Freya'er i luften.

De 2 nykøbingensere Arne Nielsen og Carl Svendsen har sandsynligvis hørt noget om, at anlæggene skulle fjernes, for de rettede henvendelse til Forsvarsministeriet og forespurgte, om de kunne købe de tekniske anlæg med henblik på afmontering og salg af eventuelle brugbare dele. Ministeriet henviste til politimesteren i Nykøbing, og denne igen til politiassistent Simonsen. Forhandlingerne om købet foregik hjemme hos Simonsen, og Arne Nielsen fortæller, at de bød 650 kr. for det hele. Simonsen lod dem imidlertid forstå, at der var andre interesserede købere, at tilbuddet nok var i underkanten. Efter store betænkeligheder gik de 200 kr. op i budet, hvilket svarede til 4 ugelønninger. "Men det blev nu en meget god forretning for os" siger Arne Nielsen.

Under afmonteringen af den ene parabolantenne var Arne Nielsen ved at få den ned over sig, men han slap "heldigt" med et flækket ben.

Mandskabsbarakkerne på de to Würzburg'er blev solgt til kunstmaler Nils Nilsen, der fik dem transporteret til Marielyst, hvor de blev svejset sammen og anvendt som sommerhus. Og som sådan fungerer de endnu, om end der i tidens løb er foretaget en del om- og tilbygninger.

Flygtningelejr

På Hasselø håbede de berørte landmænd at de hurtigt kunne komme af med de tyske anlæg, så de igen kunne komme til at dyrke jorden. I alt drejede det som om mere end 20 tønder land. Men det kom til at gå anderledes.

I sommeren 1945 stod de danske myndigheder med et flygtningeproblem, der siger spar to til alt, hvad vi kender af den slags i dag. Omkring 250.000 flygtninge, hovedsagelig kvinder og børn fra de østlige dele af det tyske rige, befandt sig i Danmark. Tilbage til Tyskland måtte de ikke komme, da de allierede besættelsesmagter syntes, de havde problemer nok. På grund af sin tætte beliggenhed til Tyskland var en stor del af flygtingene havnet her i landsdelen, og det tegnede nu til, at de skulle blive her i længere tid, måske i årevis.

Ret hurtigt blev det besluttet at anvende Hasselø-lejren til flygtninge og lade den udbygge kraftigt. Alle tyske barakker fra Sydsjælland, Møn, Lolland og Falster blev ført til Hasselø, foruden at mange nye blev rejst, hvorved der blev skaffet plads til 3.800 flygtninge.

I foråret 1947 blev lejren som den sidste i landsdelen nedlagt, og det hele blev sløjft.

I dag er der intet synligt tilbage, måske eksisterer kablet, der forbandt T-barakken med de første Freya endnu. Men Frank Mikkelsen, Hasselø, fortæller, at på en mark, hvor baraklejren lå, kan man finde porcelænsskår, hvis tilknytning til Hitlers 1.000 års rige ikke er til at tage fejl af

En tysk lastbil i Hasselø-lejren, som RAF har overtaget ved kapitulationen (Foto: Aage Boding – maj 1945).

Artiklen om "Hasselø under besættelsen" er redigeret og udgivet af Hasselø-fonden i fondens nyhedsbreve nr. 9, 10 og 11 fra 2007 og 2008

(Kilde: Lolland-Falsters Historiske Samfund, årbog 1993, 81. årgang, af Jens Erik Christiansen)